

Calitatea comunicării în educația on-line -O abordare sociologică
Quality of communication in on-line education - A sociological approach

Lect. dr. Enache TUȘA

Universitatea „Ovidius” din Constanța
Facultatea de Psihologie și Științele Educației
enachetusa@gmail.com

Abstract: *In this research, we set out to investigate the views of pre-school teachers and parents on how digital educational resources have been used to maintain communication in the online environment so that learning activities are not disrupted. We also aimed to identify the effectiveness of online learning activities in pre-school education from the perspective of teachers and parents. Our research was based on the hypothesis that both teachers and parents have been able to adapt to online learning by using the educational resources required for this form of education.*

Keywords: *comunicarea online, elevi , metode, platforme educaționale, cadre didactice.*

Introducere

Analiza atentă a comunicării didactice conduce inevitabil spre identificarea unor caracteristici ale acestora grație cărora respectivul proces se diferențiază de altele care se realizează în alte domenii și eventual în alte contexte, demers deja întreprins de unii autori români sau străini care au decelat o serie de particularități care conferă comunicării didactice un statut și o specificitate inconfundabile. Comunicarea a fost studiată sistematic încă din antichitate, însă a devenit o temă deosebit de importantă în secolul al XX-lea. Mai mulți teoreticieni în comunicare descriu această dezvoltare ca o „descoperire revoluționară”, în mare parte determinată de ascensiunea tehnologiilor informaționale și ale comunicării (cum ar fi radioul, televiziunea, rețelele de telefonie, sateliții și rețelele de computere), alături de industrializare, economia și politica globală.

Procesul instructiv-educativ urmărește formarea la elevi a unor atitudini care să fie consonante cu evoluțiile și exigențele specifice societății. Dobândirea acestor achiziții însă, obiectivate în atitudini, concepții, sentimente nu este posibilă în afara procesului de persuasiune care, la rândul său, este determinat de felul cum se realizează comunicarea. Clasa, fiind prin excelență terenul vieții relaționale, impune ca dimensiunea grupală a comunicării pedagogice să fie cunoscută mai bine, ca potențele ei pedagogice să fie mai pregnant puse în valoare. Caracteristicile comunicării didactice, modalitățile de realizare a acesteia, obstacolele specifice și factorii favorizanți și defavorizanți au un impact marcant asupra elevilor iar asupra lor se poate interveni, dacă se cunosc efectele și consecințele pe care le produc aceștia. Cuvinte cheie: comunicare, paradigmă, comunicare pedagogică, modelul comunicării pedagogice.

Comunicarea joacă un rol esențial în dezvoltarea socială a ființei umane deoarece prin comunicare transmitem mesajele noastre, receptăm mesajele celorlalți interlocutori, inițiem, dezvoltăm și menținem relațiile interpersonale, dar dacă nu dezvoltăm un stil deschis de comunicare bazat pe încredere și respect reciproc, se pot provoca o serie de conflicte interpersonale sau mesajele noastre pot fi percepute distorsionat de către ceilalți.

Ne întrebăm adeseori dacă trăind într-o lume atât de mare și fiecare reprezentând o unicitate, o individualitate înzestrată cu rațiune și spirit critic, ar putea exista un liant care să se diferențiază de altele și care să confere relațiilor dintre noi o apropiere, o deschidere către interior. Această punte este reprezentată de un fenomen care ar putea fi considerat istoric, de la începutul lumii, însă care mereu se

reinventează, fiind mereu actual și plin de valențe – *comunicarea*. Abordarea comunicării a fost făcută de foarte mulți autori, fiecare având propria viziune asupra unui fenomen atât de complex și aducându-și aportul din ce în ce mai mult la întregirea tabloului acestui instrument indispensabil. Sensul etimologic al conceptului de comunicare este: comunico, are, avi, atum(1), a face comun, a împărtăși ceva cu cineva, a împărtăși; a face comun (luând), a-și asocia, a lua asupra sa [6, p. 89]. Conform lui J.C. Abric, comunicarea “reprezintă ansamblul proceselor prin care se efectuează schimburi de informații și de semnificații între persoane aflate într-o situație socială dată.” [1, p. 14]. Același autor continuă cu explicarea sintagmei schimb de informații, de semnificații: procesele de comunicare sunt așadar esențialmente sociale, ele se întemeiază pe fenomene de interacțiune și sunt determinate de acestea. Orice comunicare este o interacțiune. Fiind o interacțiune, ea se prezintă ca un fenomen dinamic care implică o transformare, cu alte cuvinte ea este subsumată unui proces de influență reciprocă între mai mulți actori sociali [1, p. 15].

Concepte ale comunicării de natură social-valorică

Autorul Ion-Ovidiu Pânișoară identifică două direcții de acțiune teoretico-metodologică aparent contradictorii în definirea comunicării; prima se referă la studiile în care se înscriu cele mai multe din definițiile actuale asupra comunicării și unele modele referitoare la proces, iar cea de-a doua privește numeroasele studii destinate comunicării într-o viziune aditivă (pe când prima oferea un cadru de lucru structurat, păstrând în interiorul definițiilor doar elementele comune), în sensul cumulării tuturor deschiderilor operate de către acestea [7, p. 15]. Sintetizând definițiile rezervate domeniului, același autor regăsește două paliere: - o definiție directă și focalizată a comunicării; spre exemplu, “comunicarea este un proces în care oamenii își împărtășesc informații, idei și sentimente”, “comunicarea este procesul prin care o parte (numită emițător) transmite informații (un mesaj) unei alte părți (numită receptor)” ori “comunicarea se referă la acțiunea, cu una sau mai multe persoane, de trimitere și receptare a unor mesaje care pot fi deformat de zgomote, are loc într-un context, presupune anumite efecte și furnizează oportunități de feedback” [4, p. 16]. - un plan de investigație și analiză, care aduce în atenție dinamica procesului de comunicare ca atare. Ross prezintă un inventar al definițiilor comunicării și încearcă să ofere o definiție proprie a fenomenului, subliniind nu doar că actul comunicării reprezintă un proces, dar este unul “mutual, mai precis fiecare parte o influențează pe cealaltă în fiecare clipă”. Autorul spune că procesul comunicării este “întotdeauna schimbător, dinamic și reciproc” [8, p. 9]

Perturbări determinate de natura domeniului cognitiv

Comunicarea, ca sferă de investigație se circumscrie mai multor discipline, destul de diferite precum filozofia, cibernetica, psihologia, psiholingvistica, lingvistica, pedagogia, sociologia, biologia, particularizându-se de la un domeniu la altul în funcție de specificul și determinările acestuia. Totuși, ca problemă, comunicarea rămâne eminamente de natură psihopedagogică, lucru demonstrabil atât prin relevarea specificității sale, cât și prin numărul mare de lucrări care i-au fost consacrate de către domeniul psihopedagogiei [5, p. 19]. Alt argument, care poate susține predominanța naturii psihopedagogice a comunicării, provine chiar din specificul procesului instructiv-educativ, care are ca obiectiv fundamental și formarea la elevi a unor atitudini care să fie dezirabile și consonante cu evoluțiile și exigențele specifice societății în care se realizează acest gen de activitate. O serie de perturbări ale comunicării didactice sunt determinate de nestăpânirea în suficientă măsură a limbajului sau comunicării în contextul unor discipline școlare: matematică, fizică, biologie, filozofie etc, situație în care pentru a înțelege este necesar ca elevii să înțeleagă cuvintele de specialitate din domeniul respectiv. Ei trebuie să fie posesorii unor competențe cognitive (pentru a înțelege informațiile științifice) dar și a unei competențe lingvistice (să cunoască sistemul respectiv de semne care exprimă conținutul de idei specializat). Evident că elevii trebuie să învețe treptat limbajele respective, iar profesorii să folosească termenii pe care elevii îi cunosc, respectând astfel regula de bază a oricărei comunicări, aceea ca interlocutorii să folosească același limbaj. [3, p. 44]

Dobândirea acestor achiziții însă, obiectivate în atitudini, concepții, sentimente nu este posibilă în afara procesului de persuasiune care, la rândul său, este determinat de felul cum se realizează comunicarea. În sfârșit, un ultim argument îl constituie faptul că, în procesul de instruire-învățare, comunicarea are un statut cu totul special constituindu-se, în același timp, atât în premisă care condiționează buna desfășurare a procesului de instruire, dar și în rezultat sau produs cu parametrii ridicați în situația când instruirea s-a desfășurat în condiții optime [5, p. 20].

Abordarea comunicării din perspectivă pedagogică reprezintă o paradigmă a actului comunicațional aplicată în contextul procesului de instruire-învățare. Din categoria elementelor structurale care disting acest model de altele, nu pot lipsi variabile cum sunt caracteristicile comunicării didactice, modalitățile de realizare a acesteia, obstacolele specifice și factorii favorizanți și defavorizanți care au un impact marcant și asupra cărora se poate interveni, dacă se cunosc efectele și consecințele pe care le produc aceștia[3, pp.77-78]. Conceptul operațional de comunicare pedagogică, angajat la nivel normativ și acțional, evoluează în raport de următoarele trei tendințe afirmate în istoria didacticii moderne și postmoderne:

- creșterea rolului profesorului ca emițător al unui mesaj didactic apt să valorifice simultan conținutul – mijloacele – canalele comunicării, în funcție de resursele psihoindividuale și psihosociale ale elevului (pedagogia modernă interbelică);

- stimularea rolului elevului, de receptor activ, capabil să decodifice mesajele prin intermediul unor mecanisme psihologice și sociale favorabile autoinstruirii (pedagogia centrată pe obiective, anii 1950-1960);

- autocultivarea interacțiunii formative pozitive dintre profesor și elev, în plan cognitiv, dar și afectiv, motivațional, caracterial, la nivel verbal, dar și nonverbal (pedagogia modernă a anilor 1970-1990, dezvoltată în perspectiva paradigmei curriculumului) [3, p. 503].

Relația pedagogică, în calitate de element constitutiv al actului pedagogic, este o modalitate specifică de comunicare, care păstrează cu preponderență privilegiul legitim al transmiterii culturii, a științei. Fiind determinată de ansamblul general al relațiilor sociale, relația pedagogică reprezintă un tip cu un nivel de comunicare specific care dispune de o logică interioară proprie. Atât la elevi, cât și la profesori există o anumită intensitate a interesului, un anumit tonus al activității caracteristice fiecăruia, un climat care stimulează eforturile fiecăruia.

Actul pedagogic include în sine două activități care se întrepătrund, dar care urmăresc obiective și folosesc în mod specific metodele, informația constituind veriga de legătură dintre ele. Ne referim la activitatea profesorului și a elevului, care se întâlnesc în interiorul comunicării pedagogice. Pentru a înțelege natura acestui tip de comunicare, trebuie să pornim de la dimensiunea umană a învățării, în accepțiunea cea mai largă a acestui concept. Influența profesorului capătă rolul unui factor activ al comunicării, când intră în structura necesităților proprii, în biografia motivațională a celui educat, când capătă o traducere apropiată persoanei. Dacă elevul nu se poate exprima deschis, dacă în termenii ciberneticii, conexiunea inversă nu este stimulată și luată în considerare, atunci apar fenomenele de plictiseală, dezinteres și chiar ostilitate. Actul pedagogic autentic se bazează pe o comunicare bilaterală, deschisă, profesorul urmărind nu doar să transmită, dar și să primească și să interpreteze mesaje.

Transmiterea mesajului pe traseul comunicării pedagogice poartă cu sine și chiar se bazează pe o anumită comprehensiune a sensului uman pe care îl comportă informația. Clasa de elevi, ca și grup, reprezintă o structură socio-psihologică cu caracteristici și comportamente specifice, care influențează procesul de învățare și conduita pe plan moral a elevului.

Jean Claude Filoux percepe clasa ca locul de bază unde se desfășoară o angajare complexă într-un proces complex de comunicații, de transmisie de mesaje, de schimbări afective, de explorări, de rezistențe al căror sens este, în definitiv, modificarea, evoluția celui instruit [4, p. 401]. Din literatura studiată de noi, ne vom opri doar la modelul comunicării pedagogice care analizează clasa de elevi, reliefând interacțiunile necesare între trei categorii de factori:

- de intrare: personali (atitudini, aptitudini, motivații, trăsături generale, imagine globală);
Structurali (normativi, cantitativi/mărima clasei; calitativi/grad de coeziune, relații, lideri, roluri,

statusuri); Situaționali (tipul de clasă, etapa de dezvoltare, intervențiile membrilor clasei în contexte interne-externe, didactice- extradidactice).

- procesuali – dezvoltați în contextul activității de instruire, în cadrul acțiunii de comunicare pedagogică/predare, promovată ca resursă a învățării eficiente, evaluată continuu în termeni de feedback: Calitatea operațiilor de codare-decodare a mesajelor pedagogice; Managementul activității didactice; Relațiile interne de grup.

- de ieșire – rezultatele activității de instruire și ale altor activități de tip formal și nonformal, în termeni de cunoștințe – strategii cognitive – atitudini cognitive (susținute afectiv, motivațional, volitiv, caracterial) dobândite, interiorizate, valorificate în contexte multiple, pe termen scurt, mediu și lung [7, p. 221]. Analizând un studiu din 2010, Floyd Kory (2013) concluzionează că nu este necesar ca indivizii să fie față în față pentru a se realiza comunicarea interpersonală. Studiul realizat în 2010 pe un eșantion de peste 35.000 de persoane din întreaga lume a relevat că abilitatea de interacționa online cu alte persoane este asociată în mod semnificativ cu sănătatea mintală, fericirea și bunăstarea. Este important faptul că accesul la interacțiune interpersonală prin comunicarea mediată de calculator este benefică pentru oameni indiferent de vârstă, pentru persoane cu un nivel educațional scăzut și pentru persoanele cu o situație financiară precară. [7, p. 93]

STRATEGII DE COMUNICARE ÎN MEDIUL ONLINE

În general, nu există o strategie de predare bună sau rea, dar există mulți factori care depind de reușita strategiei de a genera o învățare autentică și profundă și de a menține entuziasmul elevilor pentru învățare. Se recomandă ca resursele digitale utilizate în procesul de predare-învățare-evaluare să fie introduse în diverse strategii de predare ca instrument de optimizare și simplificare a procesului de predare, mai degrabă decât un scop în sine. În contextul pandemiei de COVID-19, începând cu luna martie 2020, școala și educația în general s-au mutat în mediul online. Această provocare a evidențiat rolul educației digitale ca obiectiv-cheie pentru predarea-învățarea-evaluarea de înaltă calitate, accesibilă și favorabilă incluziunii, precum și necesitatea unei abordări strategice privind dobândirea competențelor digitale pe tot parcursul vieții, pentru toți actorii implicați. Pregătite sau nu, cadrele didactice au fost obligate să găsească soluții de a desfășura procesul didactic în mediul online. Există o abundență de platforme sau alte instrumente digitale și o mare varietate de modalități de abordare a lecțiilor online [2, p. 221].

Pandemia COVID-19 a declanșat noi moduri de învățare. Peste tot în lume, instituțiile de învățământ caută platforme de învățare online pentru a continua procesul de educare. Astăzi, învățarea digitală a apărut ca o resursă necesară pentru elevi și școli din întreaga lume. [9, p.88]

Pentru multe institute de învățământ, acesta este un mod de educație complet nou pe care au trebuit să îl adopte. În ultimele luni, cererea pentru învățarea online a crescut semnificativ și va continua să o facă și în viitor. S-a constatat că tranziția de la învățământul tradițional, la cel în mediul online a reprezentat o etapă dificilă pentru toți participanții la actul educațional. Până la acest moment nu s-a stabilit o strategie de recuperare a materiei care s-a predat în perioada pandemiei. Nu putem contesta faptul că școala online a fost utilă în această perioadă, în acest mod copiii și-au păstrat motivația pentru învățare și contactul cu materia școlară. Însă, activitatea didactică s-a desfășurat într-un mod dezorganizat, reprezentând un factor de stres în plus pentru elevi. Spunem aceasta deoarece profesorii nu fuseseră pregătiți pentru desfășurarea orelor în mediul online (doar în anumite școli, ca urmare a accesării unor programe europene, unii profesori au luat contact cu platforme educaționale), școlile nu aveau o strategie, nu aveau create platforme educaționale, astfel că descentralizarea responsabilității

predării în mediul virtual s-a făcut până la nivel de cadru didactic. Fiecare a ales ce canal de comunicare să folosească pentru a menține legătura cu elevii, ce instrumente să folosească pentru predare-învățare-evaluare. [9, p. 141].

Aceste tehnologii joacă un rol important în tranziția treptată de la instruirea tradițională la instruirea inteligentă concepută pe baza tehnologiilor digitale emergente, îmbunătățind astfel calitatea, eficacitatea și eficiența predării și învățării. Componentele educației inteligente includ: o clasă mai inteligentă, o predare mai inteligentă, o evaluare mai inteligentă, o bibliotecă mai inteligentă, un mediu de învățare mai inteligent și o comunitate de învățare mai inteligentă. În vederea construirii unor strategii didactice online eficiente care să favorizeze comunicarea, propunem o serie de recomandări, precum.[1, pp.101-102] Crearea unor materiale digitale accesibile care: să fie compatibile cu tehnologiile digitale (platformă, aplicație); să dea posibilitatea incluziunii; să declanșeze trăiri afective și motivaționale necesare unei învățări de profunzime; să fie atractive din punct de vedere al designului (cromatică, font, imagini etc.). Alegerea unor platforme, resurse și aplicații digitale potrivite atât nevoilor și bugetelor de la nivelul local, cât și nevoilor individuale ale elevilor și ale profesorilor, care să fie agreate și susținute de către unitățile administrativ-teritoriale de care aparțin, prin intermediul cărora se va putea realiza instruirea sincronă, dar și asincronă. Crearea/ identificarea unor resurse educaționale deschise, cât mai atractive, cum ar fi: înregistrarea unor lecții sau secvențe de lecții, videoclipuri educaționale, articole, animație, alegerea unor filme sau conținuturi audio. Alocarea unui timp pentru ascultarea nevoilor elevilor pentru a avea posibilitatea să-și exprime liber opiniile, problemele etc. în legătură cu noul context. Promovarea unei instruiți incluzive care să răspundă nevoilor individuale ale elevilor. De aceea este de preferat să se renunțe la distribuirea unor sarcini commune tuturor elevilor. Oferirea unui sprijin financiar în achiziționarea unor echipamente tehnice, dacă este posibil, pentru elevii care nu au o situație financiară bună.

Existența mai multor soluții în cazul care să compenseze situațiile neprevăzute legate de tehnologie și conectivitate.

Identificarea afinităților/ stilurilor de învățare ale elevilor în sensul rezonării acestora cu anumite instrumente/ resurse digitale, pentru a se evita eventualele sentimente de izolare și singurătate, care pot apărea în mediul de învățare online.

Concluzii

Comunicarea pedagogică este prin specificul său o formă de comunicare predominant verbală, care reflectă calitățile programelor școlare/universitare dar și ale „emițătorului” și ale „receptorului”. Referindu-ne la mesaj, ca element-cheie al comunicării didactice putem spune că este foarte important modul în care acesta este elaborat de către profesor și mai ales cum este perceput de către elevi. Astfel, există la nivelul mesajelor două efecte importante, aparent contradictorii, însă foarte utile în structurarea comunicării educaționale: efectul de întâietate, care precizează că, în reținerea unor elemente de conținut cu influență informațională, datele prezentate de emițător la început au mai multă influență [2, p. 178]. Tranziția de la învățământul tradițional, la cel în mediul online a reprezentat o formă nouă de abordare a activităților de învățare pentru toți participanții la actul educațional (cadre didactice, părinți, preșcolari).

Există o abundență de platforme sau alte instrumente digitale și o mare varietate de modalități de abordare a lecțiilor online. Acest studiu și-a propus și a reușit să identifice opinia cadrelor didactice din învățământul preșcolar și a părinților, privind modul în care s-au utilizat resursele digitale educaționale pentru a continua comunicarea în mediul online, astfel încât să nu fie întrerupte activitățile de învățare. [9, p.139]

Putem afirma că metodele expositive posedă drept caracteristici economicitatea și rapiditatea, transmiterea unui volum de informație sporit, oferă o sinteză a cunoștințelor, sunt bazate pe reproducere, transmit cunoștințele într-o formă deja elaborată și, centrate spre profesor, ele îndeamnă elevul spre pasivism; sau putem răsturna mesajul, afirmând că metodele expositive au drept caracteristici centrarea pe profesor, îndemnarea elevului spre pasivism, transmiterea cunoștințelor într-o formă deja elaborată, bazate pe reproducere, oferă o sinteză a cunoștințelor, transmit un volum de informație sporit, sunt economice și rapide. Situarea opusă a caracteristicilor pozitive și negative va conduce, în mod predominant, la o viziune pozitivă asupra metodelor, în primul caz, și la una negativă, în cel de-al doilea. O comunicare eficientă presupune identificarea și depășirea blocajelor ce pot interveni în cadrul acesteia la un anumit moment dat, prin asigurarea alternativelor de eficientizare. Realizarea acestui deziderat presupune dezvoltarea unor deprinderi și abilități comunicative interlocutorilor. Lipsa deprinderilor sociale sau insuficiența lor dezvoltare sunt asociate cu probleme emoționale și comportamentale, cu dificultăți de adaptare socială. Dificultățile de stabilire și menținere a relațiilor interpersonale reduc calitatea și frecvența experiențelor de învățare, ceea ce atrage scăderea performanțelor școlare. Rolul comunicării este acela de a favoriza experiențele de învățare și totodată de a asigura o protecție față de comportamentele de risc, de a preveni stările de afectivitate negativă (timiditate, pierderea stimei de sine. [10, p.143]

Efectul receptivității sugerează, în mod opus celor de mai sus, că uneori, informațiile prezentate la urmă au o importanță mai ridicată [5, p. 178]; datorită acestei flexibilități de dezbatere, practic profesorii trebuie să dozeze informațiile importante ori la începutul mesajelor, ori la sfârșitul acestora, în funcție de unii indicatori identificați în structura situației educaționale respective. În cazul activității educative, dacă elevii aud două mesaje persuasive unul după celălalt, la care trebuie să răspundă după un timp anume, apare efectul de întâietate, dar, dacă mesajele se succed cuprinzând o anumită perioadă între ele, efectul recentivității primează. Profesorul nu se mai poate limita la activitatea de transmitere-evaluare a unui conținut informațional. Rolul lui este mult mai complex, activitatea didactică orientându-se spre optimizarea posibilităților de comunicare reală și eficientă în vederea modelării personalității elevilor. În concluzie, comunicarea, ca element esențial al realității educaționale, se constituie în modalitate fundamentală de vehiculare a informației, iar prin caracterul său persuasiv reușește să formeze atitudini pe care elevii le interiorizează în vederea obținerii unor rezultate meritorii. Dezvoltarea abilităților de comunicare, în vederea perfecționării și autocunoașterii, reprezintă un pas esențial către o comunicare interumană eficientă și către o călătorie personală de înțelegere de sine și evoluție individuală. Cunoașterea de sine și autenticitatea în comunicare aduc claritate și coerență în exprimarea ideilor și sentimentelor. Analiza impactului comunicării asupra legăturilor interpersonale și aprofundarea modului în care aceasta contribuie la relații armonioase arată rolul central al comunicării în construirea și menținerea relațiilor umane.

Bibliografie:

- Abrie J.-C. „*Psihologia comunicării*”, Iași, Editura Polirom, 2002.
- Albulescu, I., Catalano, H., *e-Didactica: procesul de instruire în mediul online*, București: Didactica Publishing House, 2021.
- Adams G. R., Berzonsky M. D. „*Psihologia adolescenței: manualul Blackwell*”, Iași, Editura Polirom, 2009.
- Cristea S. „*Dicționar enciclopedic de pedagogie*”, V.I, București, 2015.
- Filoux J.C. *Elements pour une etude du groupe-classe*, in „*Bulletin de psychologie*”, nr. 78, 1968-1969.
- Guțu Gh. *Dicționar latin – român*, București, Editura Științifică, 1993.
- Kory, F., *Comunicarea interpersonală*, Iași: Polirom. 2013.
- Pânișoară I.-O. *Comunicarea eficientă*. Iași, Editura Polirom, 2008.
- Purice, S., *Educația online – misiune imposibilă sau normalitatea secolului XXI?*, 2020 - Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM - https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/140-143_26.pdf , accesat la 06.12.2023
- Ronald, B. A., Rodman, G., Du Pre, A, *Understanding human communication*, New York: Oxford University Press, 2016.